הרב אהוד אחיטוב

זריעת חיטה לשם עשיית צל על גזר

ראשי פרקים:

א. זריעת כלאים כשאינם ראויים למאכל אדם
ב. זריעת מאכל אדם לייעוד אחר
ג. זריעת פשתן לשם בדיקת שדה
ד. זריעה לנוי וזריעה להשחתה
ה. חשש מראית העין בזורע להשחתה
ו. דין "מפולת יד" בכלאי זרעים

הצגת הבעיה

בזריעת הגזר בעונת הקיץ דואגים החקלאים שהגזר לא יתייבש בשל הקרינה החזקה של השמש, בפרט באיזורים חמים כמו עמק בית-שאן. יש פתרונות מלאכותיים שעלותם יקרה, כמו כיסוי נסורת באופן זמני בתחילת גידול הגזר וכדו'. ההצעה שהועלתה היתה לזרוע חיטה עם הגזר, כשמטרת גידול החיטה היא לא לאכילה, אלא כדי להצל על הגזר שלא יתייבש, ולאחר מכן להשמיד את החיטה. בנוסף לכך, לפי ההצעה הנ"ל גידול החיטה לא יחפוף לכל משך זמן גידול הגזר, אלא היא תושמד כעבור חדשיים, בעוד שגידול הגזר נמשך כארבעה חדשים.

נשאלת השאלה: האם מותר להקל לזרוע כלאים של גזר וחיטה, כשמטרת זריעת החיטה אינה לאכילה?

קודם שנדון בשאלה זו יש לדון בשאלה העקרונית האם חל איסור כלאים על זרעים או ירקות שאינם ראויים למאכל אדם.

א. זריעת כלאים כשאינם ראויים למאכל אדם

בדין איסור כלאים על צמחים שאינם ראויים למאכל אדם, פסק הרמב"ם (כלאים פ"א ה"ד) בפירוש:

> אין אסור משום כלאי זרעים אלא זרעים הראויים למאכל אדם; אבל עשבים המרים וכיוצא בהן, מן העיקרין שאינן ראויין אלא לרפואה וכיוצא בהן – אין בהן משום כלאי זרעים.

משמע מדבריו שכל מה שאינו ראוי למאכל אדם, אין בו איסור כלאים. לעומת זאת במקום אחר פסק הרמב"ם (שם פ"ה הי"ח) שגם במאכל בהמה קיים איסור כלאים, וז"ל (שם):

> הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעו, אף על פי שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה – הרי זה לא קידש, עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום. כיצד **המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים בקוצים לגמליהם הרי זה קידש.**

וקשה: הרי קוצים אינם מאכל אדם אלא מאכל בהמה, ומדוע פסק הרמב"ם שיש בהם איסור כלאים?

ליישוב הקושיא נאמרו כמה תירוצים:

א. שגם במאכל בהמה חל איסור כלאים, ומה שכתב הרמב"ם (פ"א ה"ד) "אין איסור משום כלאי זרעים אלא זרעים הראויים למאכל אדם" – אין כוונתו להתיר כלאים במאכל בהמה, כי אם להתיר כלאים של עשבים המרים, כפי שציין בהמשך ההלכה: "...אבל עשבים המרים... אין בהם משום כלאי זרעים". כן כתבו מהר"י קורקוס (כלאים פ"ד ה"ד) והכס"מ (שם), וכן נקט האמרי בינה (ח"א, שו"ת סי' י).

ב. שיש לחלק בין כלאי זרעים לכלאי הכרם: כלאי זרעים אינם אסורים אלא כשהם ראויים למאכל אדם. לעומת זאת כלאי הכרם נאסרים אף אם הזרעים שבצידם הם מאכל בהמה. והדברים מדוייקים היטב בלשון הרמב"ם, שהדגיש בדבריו אם מדובר בכלאי זרעים או שמדובר על כלאי הכרם. שהרי בתחילה כתב (פ"א ה"ד):

> אין אסור... אלא הזרעים הראויים למאכל אדם... אבל עשבים המרים **אין בהן משום כלאי זרעים.**

ואילו בדין קוצים בכרם כתב (פ"ה הי"ח): "המקיים **קוצים בכרם...**" משמע שלדעתו אין איסור כלאים נוהג במאכל בהמה אלא בכלאי הכרם בלבד. כן כתבו: הרדב"ז (שו"ת ח"ה ב' אלפים סי' רנה) ומראה"פ (ירושלמי כלאים פ"א ה"א ד"ה טעמא).

ג. כאשר שני המינים אינם ראויים למאכל אדם, אין נוהג בהם דין כלאים, אולם כאשר האחד ראוי למאכל אדם והשני אינו ראוי אלא לבהמה – נוהג בהם דין כלאים. כך פירש בשו"ת ישועות מלכו (קרית ארבע הל' כלאים פ"א ה"ד).

ד. שגם בכלאי הכרם אין איסור אלא על זריעת צמחים הראויים למאכל אדם – אף אם נאכלים רק על ידי הדחק. ומטעם זה אסר הרמב"ם (פ"ה הי"ח) את גידול הקוצים בכרם. כן כתב החזו"א (כלאים סי' א ס"ק יב ד"ה ומיהו).

לדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל (ארץ חמדה, כלאים, מדור א פרק ז) יש להחמיר כדעת הכס"מ (שם), שכאשר מדובר בצמח שרגילים בני האדם לזרוע אותו בשטחים שלמים – נוהג בו איסור כלאים אף אם הוא מאכל בהמה. טעמו הוא שכיון שאנו נוקטים בפשטות שכלאי זרעים הם איסור תורה בארץ ישראל, הרי שזה ספק דאורייתא ויש להחמיר. לדעתו יש להקל רק כאשר שני המינים אינם ראויים למאכל אדם.

מתוך כך יש לשאול שתי שאלות לגבי המקרה שלנו:

א. בהנחה שהחיטה בנידון שלנו אכן לא תהיה ראויה לאכילת אדם – האם המתירים כלאי–זרעים בצמחים שמטבעם הם מאכל בהמה, יתירו גם זריעת חיטה שמטבעה ראויה למאכל אדם ורק משום שנזרעה שלא בעונתה היא ראויה רק למאכל בהמה?

ב. האם כוונת זריעה שלא למאכל מפקיעה מהחיטה שם של "מאכל אדם"?

ב. זריעת מאכל אדם שלא למטרת אכילה

ונראה שאין להשוות בין הדיון אודות כלאים במאכל בהמה לבין נידון דידן. וזאת משום שטעם המתירים כלאי זרעים במאכל בהמה הוא משום **שמין הצמח בכללו אינו ראוי לאכילת אדם**; ולא ניתן להקל בזרע חיטה שהשימוש המקובל בו הוא לאכילת אדם, רק בגלל שחקלאי מסויים גידל אותו בצורה שפסלה אותו בסופו של דבר משימוש למאכל אדם. וניתן לדייק זאת מלשון הרמב"ם (פ"א ה"ד): "אין אסור משום כלאי אלא זרעים **הראויים למאכל אדם**". פירוש דבריו – שהאיסור הוא לזרוע זרעים הראויים למאכל אדם גם אם בסופו של דבר הם יגדלו בצורה כזו שתזיק להם בסוף הגידול, משום שעתה הם נחשבים "זרעים הראויים למאכל אדם".

בדברים אלו יש גם תשובה לשאלה השניה, אם כוונת זריעה יכולה להפקיע מזה שם מאכל אדם. שהרי **הרמב"ם מדבר על סוג הזרע שזורעים בלא להתייחס לכוונת הזריעה**; משמע לכאורה שזריעה למטרות אחרות, שאינן מאכל אדם, אינה סיבה להקל. ומשום כך לא ניתן להקל במקרה שלנו בהסתמך על דעת הפוסקים שאין איסור כלאי זרעים נוהג במאכל בהמה.

ראיה נוספת ששינוי בכוונת הזריעה אינו מקל על האיסור, מפורשת בדברי הרדב"ז בתשובה (ח"ה סי' ב' רנג) שהתיר כלאי זרעים במאכל בהמה, ואעפ"כ לא התיר זריעת כלאים במאכל אדם, אף שמטרת הזריעה היתה לשם נוי. וז"ל:

> וכי באכילה תליא מילתא?! והלא מי שזרע כלאים, אעפ"י שעבר, מותר לו לאכלן, **כי אין האיסור תלוי אלא בזריעה... וכיון שהדבר תלוי בזריעה, מה לי שיזרע לאכילה או למראית העין** (לנוי). ותו מי שרואה אותם כלום יודע אם הם לאכילה או למראית העין?

הרדב"ז מציין בפירוש שלא כוונת הזריעה קובעת, כפי שדייקנו מלשון הרמב"ם בהלכה (פ"א ה"ד), אלא מה שנעשה בפועל. משום כך אם הוא זורע חיטה שהיא

מאכל אדם יחד עם זרע אחר – הדבר נחשב כזריעת כלאים לדעתו אף שכוונתו אינה לאכילה.

אלא שמאידך גיסא המקרה שלנו קצת שונה מהמקרה שהרדב"ז דן לגביו, מפני שהרדב"ז דן באדם שזורע דבר ורוצה בקיומו התמידי רק שהוא חפץ בו לנוי ולא לאכילה; ואילו במקרה שלנו אין החקלאים חפצים בקיום החיטה עד סוף הגידול, אלא מתכוונים לעקור אותה באמצע הגידול. ומשום כך יש לדון בדבר מהיבט זה.

ג. זריעת פשתן לשם בדיקת שדה

ונראה שהמקרה שלנו דומה לדין זריעת פשתן לבדיקת השדה שכבר זרועה בתבואה, וכפי שמובא במשנה (כלאים פ"ב מ"ז):

> שלו חטים ושל חבירו מין אחר – מותר לסמוך לו תלם של פשתן, ולא תלם של מין אחר. רבי שמעון אומר: אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. רבי יוסי אומר: אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן.

ותמהו הראשונים הלוא חלק מדיני ההרחקות בזריעת כלאים אין האיסור מחמת עצמו אלא משום "מראית העין" (עי' רמב"ם פ"ד הט"ז ובכס"מ שם). היינו, שחכמים חששו שאם לא נצריך לעשות את אותן ההרחקות, יבואו לחשוב שהם נזרעו ביחד ממש, ויבוא להתיר זריעת שני מינים בפעולת זריעה אחת וכדו'. ונשאלה השאלה, מדוע בבדיקת השדה על ידי זריעת פשתן לא חשו חכמים כלל ל"מראית העין" והתירו זאת בשופי?

וכמה שיטות הובאו במפרשים בהסבר הדבר:

א. דעת הרמב"ם (בפיה"מ שם) שההיתר בזריעת הפשתן מבוסס על שתי עובדות: האחת – שמקובל לזרוע פשתן לבדיקת השדה.

והשניה – שפשתן, זורעים אותו בכמויות גדולות ולא שורה אחת. בהסתמך על כך התירו חכמים לעשות כן, כיון שהדבר ברור לכולם, שאם הוא זרע שורה אחת של פשתן בשדהו, המטרה שלו היא רק לבדוק את שדהו אם היא ראויה לגדל פשתן, ואין רצונו להשאיר את הפשתן כדי ליהנות מהתוצרת. וכך היא לשון הרמב"ם (בפיה"מ פ"ב מ"ז):

> **מפני שכל הרואה אותו ידע שלא זרעו שם אלא כדי לבדוק בו אותה השדה...** לפי שאין דרך לזרוע תלם אחד של פשתן, לפי שהוא מועט מאוד ואינו מוציא כדי ליהנות בו. אבל אם זרע תלם של מין אחר – הרי זה נראה כלאים, ויאמרו שלא זרעו אלא כדי ליהנות בו... ור' יוסי אומר, אפילו באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן... ולא חש ר' יוסי למראית העין, אלא מתיר אע"פ שנראה כלאים.

וחכמים חוששים למראית העין; לפיכך לא התירו... אלא בסוף השדה.

וכך פסק הרמב"ם להלכה (פ"ג הי"ז) אלא שהוסיף בטעם ההיתר:

ולא נתכוון זה אלא לבדוק שדהו אם ראויה היא לזרע פשתן אם לא, ונמצא כזורע להשחתה...

על סיום דברי הרמב"ם "ונמצא כזורע להשחתה" נרחיב בהמשך. אך מכל מקום יוצא מדבריו שבמינים שלא יתקיימו בהם שני התנאים הנ"ל – דהיינו: מינים שאין דרך לזורעם אלא לקיום, או אף אם רגילים לזורעם למטרות אחרות, אבל גם כשזורעים אותם לאכילה רגילים לזורעם בכמות מועטת – מינים אלו יהיו אסורים בזריעת כלאים גם אם אינו מתכוון לקיימם.

והדברים מפורשים בדברי הרדב"ז (פ"ג הי"ח ד"ה לפיכך), שכתב שדי בכך שאחד משני התנאים לא מתקיים כדי שהדבר יהיה אסור מחמת מראית העין, וז"ל:

דבשלמא זרע פשתן – אין דרך לזרוע ממנו תלם אחד, ולפיכך הרואה אומר לבדוק שדהו הוא עושה; אבל שאר מינים – אסור, שיאמרו עליו, לא היה צריך אלא לזה השיעור. ואע"ג דאיכא כמה מינים שאין דרכן לזרוע מהן אלא שדה, כגון שעורים וכיוצא בהם – **מכל מקום אין דרך לבדוק את השדה אלא אם היא ראויה לזרוע בה, אלא פשתן.**

משום כך גם במינים שרגילים לזורעים בכמויות גדולות – זריעה בכמות מועטת לבד אינה סיבה להתיר כלאים כשלא רגילים להשתמש באותו המין לבדיקה כמו בפשתן.

ב. לדעת הרא"ש (כלאים פ"ב מ"ז אות י) ההיתר לבדיקת שדה על ידי זריעת כלאים של פשתן ותבואה מבוסס על כך **שכולם יודעים שהפשתן מזיק לתבואה**, ורק משום כך אין חשש למראית העין וז"ל:

הלכך פשתן שרי, דדרך לבדוק בפשתן, דאין אדם זורע פשתן אצל תבואה לקיימו לפי שהוא מזיק את התבואה; **אבל מין אחר אסור אפילו לבדוק, דחיישינן למראית העין, דהרואה סבור לקיים זרע הוא עושה.**

מדבריו יוצא ששני הנימוקים שהביא הרמב"ם אינם מועילים. לדבריו, ההיתר לזריעת כלאים שלא למטרת קיום קיימת **רק במקרה שברור שקיום הכלאים יזיק למין השני.**

ג. דעת הגר"א (בהגהותיו לירושלמי עם הגהות הרד"ל פ"ב ה"ה דף ט ע"ב) **היא שאין** חשש למראית העין משום שמעשיו מוכיחים שאינו רוצה בקיום הפשתן אלא קוצר אותו תיכף ומיד. וז"ל:

הטעם לזה משום דפשתן יש שזורעה משום קנים ויש שזורעה משום זרעים, ואם עושה בדיקה אז אינו ממתין עד שיגדלו הזרעים ממנה.

אלא כיון כשגדל העץ קוצר תיכף, לכן מותר; ולכן שפיר תופס פשתן **ולא זרע אחר. ופשתן דווקא על ידי בדיקה.**

ודייק החזו"א (כלאים סי' ה ס"ק טו ד"ה והנה מדברי הגר"א וד"ה מיהו) בדבריו שלדעתו אין משמעות לכוונת האדם כדי שהדבר לא ייאסר מפני מראית העין, וז"ל:

והנה מדברי הגר"א מבואר **שאין היתר הכלאים בלבודקן יותר מזורע לאבילה**, אלא ההיתר משום שלא יקיימן... **אבל אם מקיימו עד שיתבשל – אין כוונת הבדיקה גורמת היתר....**

יש להוסיף על דברי החזו"א, שלדעת הגר"א לא די בכך שלא יקיימן, אלא צריך שגם לא יהיה חשש מראית העין שמתכוון לקיימן. על כן רק בפשתן היקלו משום שדבר מקובל הוא שזורעים פשתן לבדיקה, ועובדה זו מסירה את החשש כבר בשעת הזריעה.

אולם נראה שאין כן דעת הרמב"ם, שהרי כתב (הל' יז) שהבסיס להיתר הוא משום שהוא **"בזורע להשחתה"**. הוי אומר שפשוט לו שאם אדם מתכוון בשעת הזריעה שהצמח יושחת – אין איסור כלאים נוהג בו. ובאמת על זה גופא יש לשאול: הרי הפסוק אומר "שדך לא תזרע כלאים" – הוי אומר שהאיסור הוא בזריעה – ומהיכן למד הרמב"ם שכוונת השחתה מתירה זריעת כלאים? וז"ל החזו"א (שם ד"ה ובלשון הר"מ):

ואינו מובן: איה נתבאר דהזורע על מנת לקצור ולשרוף התבואה אין בו משום כלאים?... **ומיהו יש לעיין בדעתו שלא לקיימן עד שיגדלו, למה אין בהם משום כלאים? הלא עיקר איסור כלאים בזריעה**, והרי זרוע כאן מין שרוב בני אדם זורעין, **ויש בכוח זריעה זו להצמיח הדבר שמקיימין אותו רוב בני אדם?**

כלומר, מתוך **שהרמב"ם הדגיש את נקודת ההיתר בכך שהוא "זורע להשחתה"**. משמע שלדעתו יש בכוונת הזריעה משמעות גדולה בהגדרת מעשה האיסור – אם אותו מעשה זריעה ייחשב כזריעת כלאים או שייחשב כזריעה המותרת. **אמנם ניתן היה לצמצם את החידוש שבדברי הרמב"ם ולבאר את דבריו שבאמת גם לדעתו ההיתר של "זורע להשחתה" מותנה בכך שלא יהיה חשש של מראית העין.** וכך כתב החזו"א (שם) בתור הוה–אמינא בביאור דברי הרמב"ם וז"ל (ד"ה והנה):

ואם כוונת הר"מ לא להצמיחן ולגדלן, אלא להשחיתן טרם שיתגדלו ניחא.

לפי הסבר זה גם הרמב"ם אינו מסתפק בכך שאין כוונתו לאכול את מה שזרע כדי להתיר זריעת הפשתן, אלא צריך שבפועל הוא גם יעקור את הפשתן לפני תחילת ההבשלה של הגרעינים כאשר כולם מבינים שאינו משתשמש בהם לאכילה. כאשר גם הרמב"ם מודה שאין היתר לקיים פשתן שנועד לבדיקת השדה – לאחר יציאת הזרעים הראויים למאכל.

אולם החזו"א דחה אפשרות זאת, משום שלא תכלית זריעת כלאים היא האיסור, אלא עצם מעשה הזריעה נחשב למעשה האיסור, ומה תועיל העקירה שלאחר מכן לתקן את מה שזרע באיסור? וז"ל:

> **וכשם שאם זרע לקיים ועקרן קודם שגדלו לא תיקן איסור הזריעה,** שאין הצמיחה תנאי האיסור – **כך בחשב מתחילה לעקור אח"כ לא מהני** – דכיון שנשרשו וגדלו בערבוביא הרי מתגדלים כלאים?

מתוך כך מחדש החזו"א בדעת הרמב"ם שכאשר אדם זורע ירקות שלא על מנת לקיימן, אלא לעוקרן – חלה כאן ההגדרה של מין "שאין כמוהו מקיימין" – דבר שמפקיע איסור כלאים אף בכלאי הכרם (עי' רמב"ם כלאים פ"ה הי"ח) וכך כותב החזו"א (שם):

> **ועל כן צריך לומר, דמחשבה מראש לעקרן קודם שביכרו... עושה אותן כמין שאין כיוצ"ב מקיימין.** ואם כן **יש לומר דבחושב להניחן לבלות בארץ נמי עושה אותן בזה כמין שאין כיוצ"ב מקיימין,** ויעלו דברי הרמב"ם כפשוטן. וצ"ע.

אף שהחזו"א נשאר בצריך עיון בסיום דבריו, נראה שמסיק למעשה כפי שלמד בדעת הרמב"ם, שמותר לזרוע פשתן בשדה חיטה כשכוונתו היא רק לבדיקת השדה – אף אם לא יעקור את הפשתן מיד, אלא ישאיר אותו בשדה עד שיירקב מעצמה.

ואם כן נשאלת השאלה: האם ניתן לדמות בין המקרה שזורע פשתן לבדיקת השדה, לבין זורע חיטה לעשיית צל על הגזר? וכאן לפי הביאור הראשון בדעת הרמב"ם, ניתן להשוות בין זריעת פשתן לבדיקת השדה לבין המקרה שלנו. משום שגם במקרה הנידון לפנינו מטרת המגדלים אינה להשאיר את החטה אלא לעקור אותה או להשמיד אותה בשדה. ויש לברר מהי ההגדרה של "זורע להשחתה".

ד. זריעה לנוי וזריעה להשחתה

הרדב"ז (בתשובה ח"ה סי' ב' רנג) כתב שאסור לזרוע כלאים של צמחים הראויים למאכל אדם אף כשכוונתו לנוי. ולכאורה דבריו מוקשים: הרי גם זרע של פשתן ראוי למאכל אדם (עי' רמב"ם שמיטו"י פ"ח הי"ד וב"שבת הארץ" שם) וכיצד התירו לזרוע פשתן לבדיקת השדה, הרי לפי דבריו כוונת הזריעה אינה מעלה ואינה מורידה?

לאור זאת כתב הרה"ג יעקב אריאל שליט"א ("אמונת עתיך" 2 עמ' 14) שיש חילוק בין זורע לנוי לבין זורע להשחתה: זורע לנוי **הרי הוא חפץ בקיום הצמח מצד עצמו כמטרה לאחד משימושיו הרגילים** (כגון: מאכל, נוי וכדו'). ואף אם כולם יודעים שאינו חפץ לאכול את הצמח – הדבר אסור, כיון שהוא רוצה בקיומו. מה שאין כן **בזריעת פשתן לצורך בדיקת קרקע, שאינו חפץ כלל בקיום הצמח,** ודי לו בבדיקת השדה, כשלאחר מכן אין לו שום תועלת בצמח. דבר זה אינו נחשב כרצון לקיים את הצמח, ומשום כך התיר זאת הרמב"ם (פ"ג הי"ז) אם יהיה מובן לאנשים שאינו זורע למאכל.

לכאורה לפי החילוק הנ"ל היה מקום להתיר גם בנידון שלנו, מפני שגם החקלאים הזורעים את החיטה לעשות צל על הגזר, עוקרים אותה באמצע הגידול, ואינם משאירים אותה לאורך זמן – דבר שנחשב לכאורה כזריעה להשחתה.

סברא זו הועלתה לפני כששים שנה על ידי הרב ד"ר י' אונא זצ"ל (במאמר שנדפס בקובץ לזכרו של הרב גדליה אונא זצ"ל, תל אביב ת"ש), **להתיר זריעת ירק בכרם** (זבל ירוק) על מנת לזבל בו בסופו של דבר את האדמה. טענתו היתה שכמו זורע פשתן לבדיקת השדה אף זריעת הזבל הירוק בכרם נחשבת זריעה להשחתה. אולם מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל (ארץ חמדה כלאים עמ' קסג סוף פרק יב) **דחה** סברא זו וכתב **שבכל מקרה בו מטרת הזריעה היא להשתמש בצמח**, ואף אם באופן זמני – **אין זה נחשב כזורע להשחתה**. וז"ל:

> **אין איסור זריעת כלאים אלא כשזורע על מנת להשתמש אח"כ בצמחים. אבל לא כשזורע להשחתה** כגון שכוונתו רק בכדי לבדוק את השדה אם מצליח בו אותו המין. **וכל שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינה אלא לשם השחתה הרי זה מותר גם מדרבנן. ויש שרוצה לומר שגם הזורע לשם השתמשות בצמחים בתורת זבל ירוק תורת זורע להשחתה עליו** (הרב ד"ר י' אונא). **אבל אין זה נראה; שהרי כיון שיש לו איזה שהוא שימוש בצמח עצמו**, אם כי אינו רוצה בו לאכילה, מכל מקום **אין זריעתו גם זריעה להשחתה, שהרי צריך על כל פנים את עצם הצמח והוא דרך השימוש שלו.**

לדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל הרמב"ם התיר בזריעת הפשתן רק בצירוף של שני תנאים:

א. שאין איסור תורה היות והוא נחשב "זורע להשחתה".

ב. שאין איסור דרבנן, זאת כש"מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינה אלא לשם השחתה".

התנאי הראשון מגדיר את מהות איסור כלאים שאסרה תורה. והתנאי השני הוא בדין "מראית העין" – מדרבנן. ונלענ"ד שאף אחד משני התנאים לא שייך לאומרו כאן. "זורע להשחתה" אינו שייך למקרה הנידון, כיון שלדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל ההגדרה של "זורע להשחתה" תלויה מה רוצה האדם בשעת הזריעה, האם הוא חפץ באופן ישיר בקיום הצמח, או שהוא חפץ בו באופן עקיף, דהיינו רק בהנאה הצומחת מקיומו הזמני. משום כך אף שאדם הזורע פשתן לצורך בדיקת השדה – הוא חפץ "בעצם הצמח", ורצונו שהפשתן יישאר באופן זמני, על מנת לבדוק את השדה, **אולם השימוש בצמח הוא עקיף, לכן לדעת הרמב"ם הוא "זורע להשחתה"**. מה שאין כן בכל המקרים שהשימוש בצמח הוא ישיר, אף שהוא עראי ואינו לאכילה כגון: זבל ירוק בכרם וכדו' אין הזורע אינו נחשב "זורע להשחתה",

ונראה שהוא הדין במקרה שלנו אף שהשימוש בצמח הוא זמני, עם כל זאת הצמח עצמו משמש לעשיית הצל וזריעתו לא תיחשב זריעה להשחתה. אך גם אם לפי דעתו של הגר"ש ישראלי זצ"ל ניתן היה לומר שהמושג "זורע להשחתה" שייך גם לאומרו במקרה שלנו, ואין כאן זריעת כלאים מן התורה, עדיין הדבר אסור לדעתו באיסור דרבנן מחמת מראית העין, כפי שיבואר.

ה. חשש מראית העין בזורע להשחתה

הזורע פשתן לצורך בדיקת השדה שם **"מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינה אלא לשם השחתה"** כלשונו של הגר"ש ישראלי זצ"ל, משום כך סובר הרמב"ם שלא חשו למראית העין והתירו לעשות כן לכתחילה. והנימוק לכך הוא, כיון שהדבר ידוע שזורעים פשתן גם לצורך בדיקת שדה, על כן כבר בשעת הזריעה מעשיו מוכיחים שאינו זורע לשם שימוש בפשתן. לעומת זאת בזריעת חיטה עם גזר גם אם נגדיר את המקרה כזריעה להשחתה, מכל מקום "אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו" בשעת זריעת החיטה עם הגזר, שזורע רק על מנת לעשות צל. על כן אף אם נדחוק ונאמר שאין כאן איסור תורה, הרי יש כאן איסור דרבנן של מראית העין.

יוצא מכל האמור שלדעת כל המפרשים עד כה יש לחוש למראית העין במקרה שלנו כפי שיבואר:

לדעת הרא"ש הסובר שההיתר בפשתן הוא משום שהפשתן מזיק לתבואה – אין להתיר, היות שקשה לומר שהחיטה מזיקה לגזר. ההיפך הוא הנכון: הוא חפץ בה כדי לשמור מפני התחממות יתר של הגזר. ואף אם יתברר שיש נזק קטן כתוצאה מסמיכות הגידולים, הרי מאידך יש תועלת גדולה למניעת נזק ודאי.

לדעת הגר"א (הגהות הגר"א עם הגהות הרד"ל ירושלמי כלאים פ"ב ה"ח), ההיתר בזורע פשתן לבדיקה נובע מהמציאות: שבזורע לבדוק הוא עוקר את הפשתן לפני סוף הגידול, בעודו גבעולים טרם שצמחו הגרגרים, ומשום כך לא חשו למראית העין; מה שאין כן בזורע חיטה לעשות צל על הגזר, שהחיטה גדלה עד שמוציאה גרגרים.

לדעת הרמב"ם והרדב"ז ההיתר בפשתן הוא משום שזורע דווקא בקצה השדה באופן שאין בו מראית העין. ואילו כאן מדובר שהגזר והחיטה יהיו זרועים יחד בכל השורות.

גם קשה להסתמך על כך שלא רגילים לזרוע חיטה למאכל בקיץ. כיון שלא מצאנו ששינוי בזמן זריעה פוטר את בעיית מראית העין בכלאים. (אף לדעת החזו"א שהיקל לענין איסור ספיחים בשביעית במקרה כזה).

אמנם מדברי החזו"א (כלאים סי' ה ס"ק טו מד"ה והנה) בדעת הרמב"ם כפי שהבאנו לעיל נראה שעצם הכוונה השונה של הזריעה כשזורע להשחתה הינה סיבה מספקת כדי להתיר זריעת כלאים אף במאכל אדם. אולם החזו"א עצמו נשאר בצ"ע, היות

ועל אף הקושי שנתקשה החזו"א (סי' ה ד"ה והנה) בהגדרת המושג "זורע להשחתה" שטבע הרמב"ם – ניתן עדיין היה ליישב זאת שאכן לדעת הרמב"ם (פ"ג הי"ז) זריעת כלאים מתוך כוונה לעקור כבר מפקיעה מהזריעה איסור תורה, אבל יש איסור דרבנן מחשש למראית העין. משום כך אין זה פשוט שכוונתו להסתמך על העיקרון הנ"ל הלכה למעשה.

אמנם לדעת הגרח"ז גרוסברג זצ"ל (חוקות שדה תלמי שדה ס"ק ה) יש להתיר זריעת זבל ירוק בכרם, וז"ל:

> ולפי זה יש לצדד ולומר דהוא הדין הזורע זבל ירוק בכרם אין בו משום כלאי הכרם, כיון דמהפכין וחורשין אותן לפני צמיחת הפרי כדי לזבל השדה. וגם יש לצרף לזה דעת הגר"א (יו"ד סי' רצו ס"ק ז) דבשאר זרעים אינו אסור אפילו מדרבנן כי אם במפולת יד. וכן יש לצרף מה שכתב החזו"א (סי' א ס"ק יב) דמסתפק דאפשר דבעינן דווקא ראוי לאדם, וכלשון הרמב"ם (פ"א ה"ד) לענין כלאי זרעים. וקוצים נמי ראויים לאדם על ידי תיקון... ונכון הדבר שתיעשה הזריעה והחרישה לפני שיחנטו הענבים בגפן.

אך היתרו מבוסס על מספר קולות שבפשטות לא ניתן להסתמך עליהן במקרה שלנו. שכן הגרח"ז גרוסברג זצ"ל מסתמך על דעת הגר"א (יו"ד סי' רצו ס"ק ז), שזריעה שלא במפולת יד **בכרם מותרת בחלק מן הזרעים אף לכתחילה.** על כן התיר זריעת זבל ירוק בכרם שאין איסורו אלא מדרבנן, עפ"י מה שפסק הרמב"ם בפ"ה:

> ה"ג: ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף, וכיוצא בהן מזרעים שנגמרים עם גמר תבואת הכרם; אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם...
> ה"ו: אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד; אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות.

ומשום כך לדעת הגר"א אם יזרע אותו שלא במפולת יד, יהיה מותר לעשות כן לכתחילה. דבר זה נכון בכלאי הכרם, שכן שכל הזרעים שאינם תבואה, קטניות או ירקות, האיסור לזורעם בכרם הוא רק מדרבנן.

ואילו בכלאי זרעים, כל הירקות התבואה והקטניות הראויים לאכילת אדם האיסור לזורעם הוא מן התורה. משום כך אין להקיש מההיתר של הגרח"ז גרוסברג זצ"ל לזרוע זבל ירוק בכרם שלא במפולת יד לנידון שלנו.

הקולא השניה היא להסתמך על דעת החזו"א (סי' א ס"ק יב), הסובר שכל מה שאסר הרמב"ם (פ"ה הי"ז) בכלאי הכרם – אין האיסור אלא בזריעת מאכל אדם, כשלדעתו גם הקוצים המדובר בדברים שראויים למאכל על ידי הדחק.

גם קולא זו אינה שייכת למקרה שלנו, מפני שהחיטה והגזר שניהם מיני זרעים הראויים לאכילת אדם, ועפ"י פשט דברי הרמב"ם (פ"א ה"ח–ט) בכלאי זרעים שלא כבכלאי הכרם – כל צמח הראוי למאכל אדם, אסור לזורעו מן התורה יחד עם מין אחר, ואין זה משנה כלל אם הזרע שלו נאכל או לא.

ואמנם לדעה אחת (הובאה ב"ארץ חמדה", מדור א פרק ה) גם בכלאי זרעים אין איסור מן התורה אלא בזרעים שנאסרו בכלאי הכרם. אבל לא מסתבר לצרף את כל הדעות המקילות יחד במקרה שלנו, שאם כן בדרך זו ניתן לעקור את כל דיני כלאים ח"ו שהם מן התורה אף בזמן הזה. ובפרט שהמין השני הוא חיטה שוודאי חייבים עליה הן בכלאי זרעים והן בכלאי הכרם.

אמנם בדבר אחד יש לדון אם ניתן להסתמך עליו לנידון שלנו. האם גם בכלאי זרעים ניתן להקל לזרוע שלא במפולת יד, כשמדובר על כלאים האסורים מדרבנן? שכן לדעה הסוברת שהמקרה שלנו מוגדר כ"זריעה להשחתה", והאיסור הוא רק מדרבנן מחמת מראית העין – יש מקום להתיר את זריעת החיטה והגזר שלא במפולת יד. לשם כך יש לברר את ההגדרה של "מפולת יד", והאם זה מהוה תנאי בהגדרת האיסור של כלאי זרעים.

ו. מפולת יד בכלאי זרעים

נאמר בגמ' (ברכות כב ע"א):

> אמר רב נחמן בר יצחק: נהוג עלמא כהני תלת סבי... כרבי יאשיה בכלאים, כדכתיב: "לא תזרע כרמך כלאים" – רבי יאשיה אומר: לעולם אינו חייב עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

דין זה מובא בגמ' (קידושין לט ע"א) וז"ל:

> רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא. חזיוהו להההוא גברא דקא זרע זרעים בהדי הדדי, א"ל: נייתי מר נשמתיה. א"ל: לא צהריתו, לא קיימא לן כרבי יאשיה, דאמר עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד?!

מפשט הגמ' נראה שהיא סוברת שכיון שקיי"ל כרבי יאשיה לא ניתן היה לנדות את אותו אדם, כיון שהוא לא זרע ג' מינים במפולת יד. וכן פירש רש"י (שם ד"ה לא קיי"ל).

את המקור לדברי רבי יאשיה, שהגדרת "מפולת יד" הוא תנאי לאיסור כלאים, יש ללמוד לדעת רש"י (שם) מהפסוק "לא תזרע כרמך כלאים", ומשמעותו שבעת הזריעה עצמה כבר יהיו הזרעים במצב של כלאים.

וז"ל (שם):

> ומפולת יד נפקא ליה (דברים כב) מלא תזרע כרמך כלאים, – **משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים.**

אולם רש"י (שם) מקשה: מנין לרבי יאשיה שבכדי לעבור על איסור של כלאי הכרם יש צורך בזריעת שני מיני זרעים מלבד החרצן של הענבים? וז"ל:

> וטעמא דרבי יאשיה לא ידענא מהיכא נפקא ליה דבעינן ב' מיני זרעים וחרצן שלישי...

ועל כך השיבו התוס' (שם ד"ה לא קיי"ל), שדין זה מבוסס על ההבדל שיש במשמעות הלשון בין הפסוק המדבר על כלאי זרעים לבין הפסוק המדבר על כלאי הכרם. בכלאי הכרם נאמר "לא תזרע כרמך כלאים", ומשמע שמלבד הכרם נמצאים כלאים בידו. ועל כרחך צריך לומר שבכדי לעבור על איסור תורה צריך שמלבד החרצן של הגפן יהיו שני מינים שהם כלאים זה בזה. לעומת זאת בכלאי זרעים נאמר: "שדך לא תזרע כלאים", וגם שדה שאינה זרועה קרויה שדה, משום כך בכלאי זרעים האיסור הוא גם כשזורע שני מיני זרעים יחד. וז"ל:

> דמשמע ליה דקרא הכי קאמר: "כרמך לא תזרע כלאים" – כלומר, בעינן שיהיו כלאים קודם שיבואו בכרם; אבל גבי שדך וכלאי זרעים, כגון חיטה ושעורה, קרויים כלאים להתחייב כשזורען בקרקע, דגוף הקרקע קרוי שדה.

למעשה נקטו התוס' שיש לפסוק כדעת רבי יאשיה, מפני שמהגמ' בקידושין (לט ע"א) ובברכות (כב ע"א) מוכח שהלכה כמותו. וז"ל:

> ונראה דהלכה כרבי יאשיה. דאף ע"ג דאשכחן במה משניות דלא כוותיה... מכל מקום קיי"ל כוותיה, כדאמר בפרק מי שמתו (ברכות כב ע"א): נהוג עלמא כתלתא סבי, כרבי יאשיה בכלאים וכרבי אלעאי וכו'.

על פי דברי התוס' (שם) ניתן ליישב גם את דברי הגמ' בחולין (פב ע"א) שמשמע ממנה שהיא אינה סוברת כרבי יאשיה, וז"ל:

> מדתנן: הזורע כלאים כלאים לוקה. מאי לוקה? אילימא לוקה אחת? פשיטא! ועוד, מאי כלאים כלאים? אלא פשיטא שתי מלקיות... לעולם רבנן, ומילתא אגב אורחיה קמ"ל, דאיכא תרי גווני כלאים. ולאפוקי מדברי יאשיה, דאמר רבי יאשיה: עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד קמ"ל **דכי זרע חיטה וחרצן או שעורה וחרצן נמי מחייב.**

מדברי הגמ' בהסבר הברייתא עולה שהברייתא סוברת שלא כרבי אושעיה אודות הצורך בזריעת ג' מינים בכרם בכדי להתחייב, אלא די בשני מינים. ואף שהגמ' כותבת את הדברים רק בדרך דחייה בעלמא, מכל מקום נראה שכך היא למדה את דברי הברייתא. ובכל זאת אין זה קשה, כפי שכתבו התוס' (קידושין שם) שאף אם יש משניות שאינן סוברות כרבי יאשיה, ההלכה היא כמותו. וכן פסק הרמב"ם (כלאים פ"ה ה"ב):

> ואינו לוקה משום זורע כלאי הכרם עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

והשאלה הנשאלת היא: מה הדין בכלאי זרעים?

מדברי התוס' (קידושין לט ע"א ד"ה לא קיי"ל) למדנו שכל החילוק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים הוא מספר המינים שמתחייבים על זריעתם יחד: בכלאי הכרם רק אם זורע שלושה מיני זרעים, כאשר אחד מהם הוא של גפן. ואילו בכלאי זרעים די

בזריעת שני מיני זרעים יחד כדי לעבור על האיסור. **אבל התנאי שהזריעה תיעשה במפולת יד – קיים לדעתם גם בכלאי זרעים.**

וכן כתבו התוס' (חולין פב ע"ב ד"ה ולאפוקי):

> נראה דאינו חייב משום כלאי הכרם קאמר, אבל מודה דמשום כלאי זרעים מיחייב בתרי מינין בחיטה ושעורה לחודיה...

משמע מדבריהם שגם בכלאי זרעים יש צורך שהזריעה תיעשה במפולת יד. והמחלוקת בין רבנן לרבי יאשיה היא במספר המינים שיש לזורעם כדי להתחייב מלקות בכלאי הכרם.

וכן כתבו התוס' (ב"ק נה ע"א ד"ה אלא). הרשב"א הרמב"ן ועוד ראשונים על הסוגיה בחולין (פב ע"ב ד"ה ולעולם).

אמנם בדברי הרמב"ם אין הדברים פשוטים, שכן הרמב"ם הזכיר את דין "מפולת יד" רק בדיני כלאי הכרם (פ"ה ה"ב), כמובא לעיל, אולם בכלאי זרעים חילוק זה אינו מוזכר. וכשהתחיל את ביאור דיני כלאי זרעים (שם פ"א ה"א) כתב שהאיסור הוא כשזורע שני מינים כאחד, אבל לא התנה שדבר זה ייעשה במפולת יד, וז"ל (שם):

> הזורע שני מיני זרעים כאחד בארץ – לוקה, שנאמר: "שדך לא תזרע כלאים".

וא"כ נשאלת השאלה: מדוע לא הזכיר הרמב"ם את המושג "מפולת יד" כפי שהזכיר זאת במפורש בכלאי הכרם? אמנם מדברי הכס"מ (פ"ד הט"ז) מתבאר, שאין להשמטה זו שום משמעות. שכן לדעתו הרמב"ם סובר שזריעה שלא ב"מפולת יד" אינה אסורה אלא מדרבנן. ודייק זאת על מה שכתב הרמב"ם (שם) בסיום לדיני כלאי זרעים:

> מכל אלו הדברים נתבאר לך שבזמן שיש בין שני המינין הרחקה הראויה להם כדי שלא ינקו זה מזה – אין חוששין למראית העין כמו שביארנו. ובזמן שיראו מובדלים זה מזה – אין חוששין ליניקתן, אפילו הן זה בצד זה, כמו שנתבאר עתה.

והקשה הכס"מ (שם):

> ויש לתמוה: מנין לנו להתיר באלו הדרכים בדבר שהוא איסור תורה? ונראה לי שהטעם משום דקים להו לרבנן **דלא אסרה תורה אלא כשזרע ב' מינים במפולת יד** דהכי הוי משמעות דקרא ד"שדך לא תזרע כלאים", וכדאמרינן גבי כלאי הכרם. **ורבנן אסרו אפילו שלא במפולת יד**, ולא רצו להחמיר ולאסור בדרכים הנזכרות.

מדבריו משמע, שהשמטת הרמב"ם את המושג "מפולת יד" בתחילת דיני כלאים, אינה ראיה לכך שאינו מצריך זאת. וייתכן גם לבאר זאת שהרמב"ם, כדרכו, נקט את לשון הגמ' או המשנה, ומשום כך בכלאי הכרם הזכיר הרמב"ם את המושג "מפולת יד" כיון שזה מפורש בגמ' בכמה מקומות בענין כלאי הכרם. ואילו בכלאי זרעים הרמב"ם לא כתב מושג זה, כיון שזה לא הוזכר במפורש לגבי כלאי זרעים

והוא רק דיוק של הראשונים כמובא לעיל. עכ"פ דברי הכס"מ עצמם קשה ליישבם וצ"ע.

אולם בערוה"ש (יו"ד סי' רצז סעי' ג–ה) כתב שלדעת הרמב"ם אין דין "מפולת יד" בכלאי זרעים; ומשום כך אף אם זרע את שניהם בנפרד, אך במרחק קטן ביניהם הוא עבר על איסור תורה של "שדך לא תזרע כלאים", וז"ל:

דאע"ג דמלשונו (ריש פ"א דכלאים) יש לפרש כן שכתב: הזורע שני מיני כאחד בא"י לוקה, שנאמר: שדך לא תזרע כלאים... – **ובאמת אינו כן**, ורק עיקרא דכלאים נקיט, **אבל הוא הדין במסמיך מין אחד להשני.**

כראיה לכך הוא מביא מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ט) בדיני ההרחקות של כלאי זרעים, שאם זרע ולא הרחיק ביניהם הוא מתחייב מלקות, וז"ל הרמב"ם:

> כיצד? שדהו שהיתה זרועה מין תבואה וביקש לזרוע בצידה מין תבואה אחרת... ואם לא היה ביניהן כשיעור הזה – אסור; ואינו לוקה עד שיהיו קרובין בתוך ו' טפחים. היתה שדהו זרועה... ואינו לוקה עד שיהיו קרובין בתוך טפח.

מתוך כך מסיק ערוה"ש:

> הרי להדיא דלסמוך תבואה לתבואה בתוך ו' טפחים וירק לירק בתוך ג' טפחים – לוקה דהוי מן התורה.

לפי זה קשה להקל ולומר שלדעת הרמב"ם בכלאי זרעים אין איסור תורה כשזרע שלא במפולת יד.

גם בשו"ת ישועות מלכו (קרית ארבע כלאים פ"ג ה"ט), ביאר בדרך זו את דברי הרמב"ם וז"ל:

> ודע דמכאן נ"ל **דהא דקיי"ל כר' יאשיה** דאינו חייב משום כלאי הכרם אלא בב' מינים וחרצן במפולת יד – **הוא רק בכלאי כרם לא בכלאי זרעים...**

ויש שרצו לומר שהרמב"ם סובר שגם בכלאי זרעים צריך "מפולת יד", וההרחקות של טפח בירק ושתה טפחים בתבואה נקבעו לפי ה"מפולת יד" שיש בכל אחד מהמינים. דברים אלו דחה הישועות מלכו (שם) עפ"י חישוב שעשה שאם ו' טפחים זוהי מפולת יד הרי שיוצא שבכל זריעת חיטה המרחק הוא כחצי מטר בין כל גרגר לגרגר – דבר שאינו נכון, הן מבחינת המציאות והן עפ"י כמות הזרעים שזורעים בבית סאה לפי מה ששיערו חכמים. וז"ל:

> ולא כמו שראיתי להתוי"ט (בסופ"ק דכלאים) שכתב דגם בכלאי זרעים דחייב ב' מינים צריך שיזרע במפולת יד שתיהן כאחת; ודייק מלשון רבינו (פ"א ה"א) שכתב דהזורע ב' מינים כאחת לוקה. אבל זה אינו: דהרי כתב כאן דלוקה כל שהוא בתוך ו' טפחים; וליכא למימר דהוא שיעורא דמפולת יד, דזה אינו; שהרי שיעור זרע סאה הוא נ' על נ' שהן ב'

> אלפים ות"ק אמות (כדונם ורבע); ואם אתה אומר ששיעור מפולת יד הוא שיעור ו' טפחים, יתחייב שיהיה בין חיטה לחיטה הפרש קרוב לאמה (כחצי מטר), ולא יזרע רק מעט יתר מב' אלפים ות"ק (2500) חטים בתוך שיעור הנזכר. וזה דבר שאי אפשר, שהרי בסאה יש הרבה יותר. עי' בדברי רבינו (הל' ס"ת) שיעור השעורה שהוא יותר מחיטה.

בשו"ת ישועות מלכו לא הסתפק במסקנתו הנ"ל, והרחיב במקום אחר לבאר את דברי הרמב"ם שלא ייראו כסותרים, ובמיוחד את דברי הכס"מ עצמו; שבסוף פ"ד (הל' כד) כתב שגם בכלאי זרעים יש צורך במפולת יד, ואילו בתחילת פ"ה כתב שאין הדבר הכרחי. כדי לתרץ את הדברים חידש הישועות מלכו שכיון שלהלכה אדם המשקה או מחפה בכלאים נחשב כזורע מחדש, על כן כל זריעה של ירק בתוך שיעור טפח יוצרת מצב שכל טיפול בזרעים לאחר מכן ייחשב לו כאילו זרעם יחד. וזאת מכיון שאם הוא ישקה אותם הוא ישקה אותם יחד. במצב כזה הוא אכן מוגדר כזורע "שני זרעים כאחד", ואף שבפועל הוא לא זרע אותם במפולת יד. וז"ל הישועות מלכו (פ"ה ה"ב):

> ומ"מ נראה לפענ"ד דאפילו אם זרע כרם והיה כבר נטוע, וזרע אח"כ חיטה ושעורים חייב משום כלאי הכרם אם חיפה אותם רצופים או שהשקה שלושתן מים בזה אחר זה בלי הפסק; כיון דקיי"ל דהמשקה מים חייב משום זורע, אם כן זה הוי כמו זורע מחדש. וכן יש להוכיח מהא דסוף מכות גבי יש חורש תלם אחד, ע"ש. ואע"ג דיש לדחות דשאני התם דהזריעה באיסור היתה, אבל כאן דהזריעה לא היתה באיסור דין תורה, שהרי לא זרע אותם כאחת במפולת יד, וכמו שכתבנו לחלק לעיל בפ"א גבי המקיים כלאים, דהיכי דנזרע בהיתר ליכא איסור במקיים – דשאני הכא במשקה או במחפה דהוי זורע ממש...

לאור האמור לעיל זריעת החיטה והגזר המוצעת בשאלה מוגדרת בפשטות כזריעה ב"מפולת יד", היות שמחברים את החלק שנמצאים בו גרעיני החיטה, למכונת הזריעה של הגזר וזורעים אותם באותה פעולה. ואף אם לא נגדיר זאת כמפולת יד, הרי שלאור הביאור בדעת הרמב"ם, זריעה בתוך שיעור טפח בירק אסורה בפשטות מן התורה, שהרי בהשקיה הראשונה ייחשב כזרע כלאים כאחד. וכיון שכפי הנראה מדובר בצורת זריעה האסורה מן התורה, הרי שגם אם נאמר, שגם בכלאי זרעים התיר הגר"א לזרוע לכתחילה שלא במפולת יד כלאים דרבנן. אין מקום להסתמך על כך בנידון שלנו, ולצרף את הדעה שהזריעה הזו נחשבת כ"זריעה להשחתה" שאסורה רק מפני מראית העין. כיון שלפי ההצעה שהועלתה הרי שזריעת החיטה והגזר תיעשה באופן האסור מן התורה.

לסיכום:

א. החיטה והגזר שניהם מאכל אדם, ואסורים בכלאי זרעים מן התורה גם כשבפועל אינו מתכוין לאכלם.

ב. דעת רוב הפוסקים, שאין כאן "זריעה להשחתה", ויש בזה איסור תורה. כיון שזריעת החיטה היא לשם עשיית צל, והשימוש הוא בשבולים עצמן, והוא חפץ בקיומן ולו רק באופן זמני.

ג. גם מי שסובר שהכוונה לעקור באמצע הגידול, מחשיבה את המעשה כ"זריעה להשחתה", עדיין יש בכך איסור דרבנן מחמת מראית העין. וזאת משום שאין הכוונה לעקור ניכרת בשעת הזריעה.

ד. זריעת החיטה והגזר יחד, נחשבת לזריעה "באחד", ובפשטות היא גם מוגדרת כזריעה "במפולת יד". משום כך נראה שלכל הדעות מדובר כאן בצורת זריעה האסורה מן התורה.

ה. כיון שכך לא ניתן לצרף הדעה הסוברת שיש כאן "זריעה להשחתה" שאיסורה רק מדרבנן (אות ג), עם הדעה הסוברת שמותר לזרוע כלאים דרבנן שלא "במפולת יד".

לאור כל האמור, אין מקום להתיר את זריעת החיטים יחד עם הגזר, או מין אחד אחר המין השני, על מנת שהחיטה תעשה צל על הגזר.